

DR. CSICSAY ALAJOS

Párkány
Szlovákia

Néhány mondat a szlovákiai magyar iskolákról

A Szlovákiában élő magyarság száma ugyancsak meghaladja a félmilliót, viszont köztudott, hogy önálló nyelvterülete ma már nincs. Dél-Szlovákia egyes járásaiban több, másokban kevesebb a magyar. Már az első Csehszlovák Köztársaság ideje alatt a közigazgatási területeket úgy alakították ki, hogy azok a magyarság szempontjából lehetőleg ne alkossanak egységes nyelvterületet, vagyis a hosszan elnyúló országot keresztben szabdalják föl.

Hasonló állapotot hoztak létre a második világháború után is, bár ez az első három esztendőben nem sok jelentőséggel bírt, hiszen velünk mint nemzeti kisebbséggel, a politikai vezetés egyáltalán nem számolt, illetve durva leszámolásra törekedett. A teljes jogfosztottság évei 1949-ben értek véget, ekkor alakult meg a sokat emlegetett kulturális szervezetünk, a Csemadok, ekkor jelent meg, kezdetben hetilapként, első újságunk, az Új Szó, és megnyílhattak a magyar iskolák is.

Az első tanévben 154 magyar osztályba 5100 tanuló jelentkezett, a rá következő esztendőben a tanulók száma 30 ezerre emelkedett, az osztályoké pedig 1260-ra. Meglepő eredmény. Csak-hogy a szakképesített pedagógusok száma mindössze 110 volt, mintegy 5 százaléka a háború előtti létszámnak. Ha a további problémákat is taglalnánk, mint például azt, hogy milyen volt az iskolaépületek állaga, felszerelése, az oktatásügy szervezése és irányítása, aligha kétséges, a politikai vezetés meg volt győződve arról, hogy a nemzetiségi iskolák megnyitására vonatkozó engedélyre nem több nagylelkű gesztusnál. Ám, csodák csodája, nem úgy történt a dolog, miként elképzelték. Szlovákiában lassan, fokozatosan megerősödött a magyar oktatásügy, annak ellenére, hogy már az ötvenes évek elején igen erőlesen próbálták leépíteni. Olyan folyamatot indítottak el, mely egészen napjainkig tart.

Kiinduló pontja az egésznek az egységes nemzetállam létrehozásának a szándéka. Ha hivatalosan nem hangzottatták is úgy, mint más környékbeli ország politikusai megtették, a köztudatba igyekeztek bevinni, hogy mi is része voltunk és vagyunk az államalkotó nemzetnek, csak elmagyarosodunk, így hát magyarul beszélünk. Ezt az ostobaságot — sajnos — magasan képzett értelmiségiek is elhitték, és kimondják. Az ilyen egyéneket a valóságról meggyőzni szinte lehetetlen, és nem is érdemes erre pazarolni az erőt. Fontosabb feladat tisztázni a nemzeti kisebbség gazdasági, politikai és kulturális szerepét, tagjai körében kialakítani a nemzeti gögtől, haragtól, gyűlölködéstől mentes, nemzeti értékekre épülő tudatot — a nemzeti identitás tudatát. Mert nemcsak az a probléma, miként gondolkodnak rólunk a szlovákok, hanem az is, mi magunkról hogyan vélekedünk.

Úgy hírlílik, a magyar nemzeti kisebbségnek minden szomszédos országban mások a létfeltételei. Biztosan így van. Néha azt is hozzáteszik, hogy Szlovákiában a legelfogadhatóbbak a viszonyok. Valóban, a jogfosztottság idején történt ki- és áttelepítéseket figyelmen kívül hagyva, látványos üldözésekre, atrocitásokra nálunk nem került sor. Viszont tévedés lenne azt hinni, Szlovákiában a nemzetiségi politika olyan egyszerű, hogy már jobb nem is lehetne.

Némi információ, főként a rádió- és televízióműsorok segítségével, átjutott Magyarországra, sajnos, sokszor pontatlanul, kissé eltúlozva, a szenzáció árnyékába rejtve.

Az anyanyelven való művelődés jogát, nálunk immár több mint négy évtizede, alkotmány adta jog biztosítja. Csakhogy, e jog megfogalmazása olyan tömör, hogy bárki fűzhetett hozzá kiegészítő magyarázatokat, már csak azért is, mert a végrehajtási törvény sohasem született meg. Márpedig ahogyan Szakonyi Károly írja a kárpátaljai magyarság helyzete okán: „A humanizmust törvénné kell emelni, s azt rossz kedvünkben éppen úgy, mint jó kedvünkben, be kell tartani.”

Sokan állítják azt is, hogy a települések összevonása, az úgynevezett körzetesítés, súlyos csapás volt a nemzetiségi iskolákra. Tagadhatatlan, hogy veszteségeket okozott, ám a végrehajtás korántsem volt olyan erőszakos, mint amilyennek utólag tűnik. Hogy miért nem ütközött nagyobb ellenállásba? Mert sokkal sunyibb intézkedések előzték meg. Például a kisebb települések magyar és szlovák iskoláinak közös igazgatóság alá helyezése. Számtalan községet lehetne felsorolni, ahol a „közös igazgatás” tette tönkre az iskola magyar tagozatát.

A hatvanas években rohamosan kezdték iparosítani Dél-Szlovákiát, melynek következtében a falusi fiatalok tömegével áramlottak be a kisvárosi lakótelepekre. Ahol nem voltak résen a ma-

gyár iskolák és a Csemadok helyi vezetői, ott fengeteg gyermeket elveszítettek, mert közben folyt a propaganda az érvényesülésről, még magánbeszélgetések formájában is. A gyárigazgatók és részlegvezetők nem átalították magukhoz invitálni beosztottaikat, hogy meggyőzzék őket gyermekeik jövője fölötti aggályaikról. Amelyik gyermek pedig szlovák iskolába került, ritka kivételtől eltekintve, szembefordult saját nemzete kultúrájával, melyről csupán annyit tudott, hogy számára hasznavehetetlen.

A tanfelügyelők és a módszertani tanácsadók a magyar pedagógusok, illetve a magyar iskolák minősítésében legelső és legfontosabb szempontnak tekintették, hogy milyen mértékben sajátították el a tanulók a szlovák nyelvet. Ezután következett a matematika, harmadikként az anyanyelv tanításának a színvonala, majd a többi tantárgy, illetve azok keretében a szlovák nyelvű szakkifejezések ismerete. Születtek olyan rendeletek is, hogy a hét egy napján a magyar iskolákban az óráközi szünetekben a pedagógusok és a tanulók egymás között szlovákul beszéljenek. A napközi otthonokban napi egy óra szlovák nyelvű társalgás volt a norma. S mindez megtoldva, három alkalommal próbálkoztak meg törvénybe véteni, hogy az általános iskolák felső tagozatán és a középiskolákban a tantárgyak zömét szlovák nyelven tanítsuk. Szerencsére ez sohasem sikerült. No, nem a politikusok bölcs megfontolása miatt, hanem az ellenállás volt túl erős.

A legutolsó manipuláció pedig — és ez sajnos, megtörtént — ez év szeptember elsejétől az általános iskola alsó tagozatán a minisztérium megemelte a szlovák nyelv heti óraszámát.

Legrosszabb helyzetben a szakmunkásképzők voltak. Az ipari tanulók képzése az ágazati minisztériumokhoz tartozott, és az iskolák közbeeső gazdái a vállalatok vezérigazgatói voltak. Azért közbeeső, mert az iskolák közvetlen fenntartója a helyi gyár vagy nagyüzem volt. Tessék-lássék nyitottak egy-egy magyar osztályt, bár mindig többet ígértek, mint amennyi lett. Általában úgy intézték a dolgot, hogy a jelentkezőket a fél- vagy éppen az egész ország területéről vették fel. Így megtörtént, hogy kétféle anyanyelvű gyerekek kerültek egy-egy osztályba, s nem lehetett vitás, melyik csoporté lett a tanítási nyelv. A megkérdezett illetékesek a felelősséget könnyen áthárították egymásra, hiszen szembesíteni őket hogyan is lehetett volna!

Mint más országokban, nálunk is jól működött a „kifárasztás” politikája, melynek kézzel fogható eredménye lett, hogy az 1960/61-es tanévben a magyar alapiskolás gyermekek 17⁰/₀-a járt szlovák iskolába, 1970/71-ben 19⁰/₀, 1977/78-ben 21⁰/₀ és ma pedig harminc. Pedig vannak magyar iskoláink, némelyik jobb is, mint a mellette levő szlovák, és lám, mégis. Mi ennek az oka?

Mint minden jelenségnek, ennek is több gyökere van. Némelyiket már előbb említettem.

A szülők elhiszik, hogy a boldogulás egyetlen kritériuma a hivatalos nyelv tökéletes, anyanyelvi szintű ismerete. Hiszen annak idején ők is hátrányos helyzetbe kerültek hiányos nyelvtudásuk miatt, érvelnek gyakran, persze elfelejtik, hogy hátrányos helyzetüknek más oka is lehetett. Ám ezt most hagyjuk, a szülőnek állampolgári joga iskolát választani gyermekének, s nálunk eddig csak kettő közül választhatott. A tanítási nyelv megválasztása a jövőben is lehetőségként kínálkozik.

Mint tapasztaljuk, az új politikai vezetés sem toleránsabb az előzőnél, s alig akad politikai párt, melytől, ha hatalomra kerül, kulturáltabb nemzetiségi politikát várhatnánk el. Mind meg akarja lovagolni a nacionalista demagógiát, mely ma igencsak burjánzik.

Mit tehetünk hát? Azt, amit a legjobb iskoláink tettek eddig is. Be kell bizonyítani a szülőknek, hogy a magyar iskola is képes megtanítani gyermekeiket szlovákul. Ez pedig elsősorban módszertani kérdés. Semmiféle rendeletek, óraszámemelés, számonkérő ellenőrzések nem segítenek, ha a szaktanító nem oldja meg e problémát, mert valljuk be őszintén, a szlovák nyelv tanítására fordított energia részben sem térül meg. Hibás álláspont, ha abból indulunk ki, hogy egyáltalán kell-e mind a szlovákiai magyar gyerekeknek szlovákul tudnia. Nem kell. Ám ezt ki tudhatja előre? Vegyes lakosságú területen illik egymás nyelvét ismernünk, és ebből politikai ügyet csinálni bűn. Csak a féldemokrácia, „a félelmyomás, az álszabadság” megtesítői számára kitűnő táptalaj a vegyes nyelvtérület.

Az általános és középiskoláink közül némelyik kitűnő kulturális alkotó munkát fejt ki, s teszi ezt szabadidős foglalkozások formájában. Nagyszerű gyermek- és ifjúsági színjátszó, bábjátszó és táncsoportok, valamint énekkarok jöttek létre és működnek, egy, másfél évtizede már. Egy-egy ilyen „szakterület” szinte mozgalommá fejlődött, és a megmérettetés seregszemlék formájában történt. Bizonyára a szervezésben várható némi változás, talán lényeges eltérés is az eddigitől, de a hagyományápolásnak immár tradíciója van, s ez a fajta munka a jövőben is folytatódni fog.

Ami a legtöbb gondot okozta eddig is, és a jövőben még nagyobb próbára tesz bennünket, bármilyen furcsán hangzik is, az az anyanyelv oktatása, illetve az anyanyelven folyó oktatás. Nem véletlen, hogy pedagógusaink közül sokakat élénken érdekel a Zsolnai-program, illetve annak nyelvi-irodalmi kommunikációs területe. Egyre többen tapasztalják, hogy *súlyosan beteg a szlovákiai magyarság anyanyelvi kultúrája*. Nincs mit csodálkozni rajta, segíteni kell, sürgősen. Elsősorban a pedagógiai műhelymunkát kellene megszerveznünk, hogy *az iskola megtartó ereje, talán nem túlzás, küldetése, ismét méltó szerepet kapjon*.

Mintegy hatezer magyar pedagógus működik Szlovákiában, s minden szakmai tanácsadást nélkülöz. Még az a kevés és eléggé silány sincs meg, amely eddig volt. Több és jobb kell, s mi tagadás, ezt *elsősorban a magyarországi kollégáktól* várjuk. Vannak nagyszerű próbálkozások: előadások, szakcikkek a szlovákiai magyar sajtóban, s egyre több kartársunk jut el magyarországi tanfolyamokra. Am mindez akkor hozná meg igazi gyümölcsét, ha a szlovákiai magyar pedagógusokat a passzív befogadás helyett a magyarországiakkal közös csoportmunkára tudniák megnyerni.

NANSZÁKNÉ CSERFALVI ILONA:

A MUNKÁRA NEVELÉS LEHETŐSÉGE ÉS EREDMÉNYEI 10—14 ÉVES KORBAN

A munkára nevelés, a tanulói munkavégzés és munka jellegű tevékenységek átgondolt rendszere és módszerei kialakításának kérdései a rendszerváltás, az iskolák belső élete és tevékenységi formái újragondolásának és átalakításának időszakában különösen aktuálisak. Kétségtelen, hogy az iskolával szemben támasztott, s az utóbbi években egyre erőteljesebben megfogalmazott elvárások (pl. fedezze fel, ismerje el és fejlessze a kreativitást, tegye természetessé a versenyebe állítódást és teljesítményvet, adjon erkölcsi tartást, segítse elő a szituatív döntési képességek kialakulását stb.) csak átgondolt, elemeiben is megtervezett tevékenységrendszer kialakulása és működése révén valósulhatnak meg. A tanulás, a munka, a szabadidős tevékenységek egyéni és társas formái különösen a serdülőkor időszakában válhatnak meghatározó jelentőségűvé a magatartási minták, értékek és normák elsajátítása, interiorizációja szempontjából.

Nanszákné Cserfalvi Ilona könyve — amelyben a 10—14 éves tanulók munkára nevelésének lehetőségeit és eredményeit vizsgálja — a tanulói munkavégzés, a személyiségfejlődés és -fejlesztés újszerű szemléletének, iskolai modelljének kialakításához nyújt segítséget.

A mű több szempontból is hiánypótlónak nevezhető. A pedagógiai szakirodalomban — a kísérleti iskolák törekvéseinek bemutatásától és elemzésétől eltekintve — kevés olyan írás született, amely átfogó igénytel, gazdag empirikus anyag birtokában kísérlete meg a munkára nevelés helyezettének, a munkatevékenységek változatos hatásainak a kutatását.

Újszerű a szerző azon törekvése is, hogy a munkához való viszony és a társadalmilag hasznos munkavégzés kérdéskörét úgy emeli ki a nevelési folyamatból, hogy a munkához való viszony problematikájának részletesebb feltárással a nevelés egész rendszeréről nyújt differenciáltabb képet.

A szerző másfél évtized kutatási tapasztalatait összegezi és elemzi könyvében.

A Bevezető rész ismerteti az interdiszciplinaritás elve érvényesítésére való törekvésekből fakadó nehézségeket, a társadalmi-gazdasági folyamatok és a pedagógiai tevékenységeket sa-

bályozó iskolai dokumentumok között feszülő ellentmondásokat. Megállapításai közül e helyen hármat idézünk: „1. A rendszeres munkavégzés vagy a munkátlanság eltérő emberi jellemvonásokat alakít ki. 2. Rendkívül sok múlik a munkafolyamat jellegén. (Más-más hatású, ha a tanuló nehéz fizikai, piszkos, egyhangú munkát végez primitív eszközökkel, vagy ha technikailag jól felszerelt, fizikailag könnyű, tiszta, változatos, a fantáziát és képességet megmozgató tevékenységet végez.) 3. Sok függ a munkavégzés társadalmi körülményeitől is, vagyis attól, milyen a munka társadalmi szervezettsége, mennyire van egységben, illetve válik el egymástól a munkavégzés és a munka eredménye, milyen közösségi formában végzik.”

A négy szakaszban (1975—1986 között) végzett kutatások adatait és tapasztalatait a szerző öt nagyobb témakör köré csoportosítva tárgyalja.

„A munkához való viszonyt meghatározó tényezők az iskolai gyakorlatban” c. részben a környezeti tényezők (család, helyi környezet, iskola) szerepét elemzi. A regionális eltérések mellett a réteghelyzet, a helyi környezetben kialakítható cselekvésmoделlek hatásaira hívja fel a figyelmet. A családra jellemző értékek hatásairól szólva, nemcsak a közvetlen szülői példa modellértékére figyelmeztet, hanem arra is, hogy a szülőknek a gyermek munkájáról alkotott véleményének és általában a munkától vallott nézeteinek is motiváló ereje lehet.

„Az iskolai nevelőmunka sajátosságai és a tanulók munkához való viszonyának néhány jellemzője” témakörét vizsgálva, megállapítja, hogy a tanulók nagy többsége a munkát az emberiség életében, de általában az egyes ember életében is jelentőségének megfelelően fogja fel. Szervezési-motivációs feladatokat jelez, hogy a diákok jelentős része (68%-a) a munkavégzés fontos összetevőjének tartotta az önállóságot és önkéntességét. A szerző adatait és tapasztalatait szerint — a közhiedelemmel ellentétben — a tanulók nehezebb, fizikailag megterhelőbb munkákat is szívesen végeznének, de ehhez többnyire nem kapnak megfelelő motivációt. A motiválás hiányával, jelentőségének fel nem ismerésével magyarázható, hogy a „parancs”, az utasítás durván autokratikus hangvétele igen gyakran még a meglévő fizikai munkatevékenységi hajlandóságot is beszűkíti. Figyelmeztető jel, hogy már a 10—14 éveseknél is jelentkezik a szellemi munka (a tudás)